

IV. TŘÍDICÍ STROJ

Následující kapitoly popisují mé cestování po Rusku v letech 1932–1933. Podmínky se od té doby samozřejmě podstatně změnily, ale jsem přesvědčený, že jisté základní hodnoty a charakteristické rysy sovětského režimu zůstaly v podstatě stejné.

Mým prvním cílem nebyla Moskva, nýbrž Charkov, tehdejší hlavní město sovětské Ukrajiny. Měl jsem přátele, kteří v tom městě žili a kteří mě pozvali, abych byl u nich, než se v novém světě postavím na vlastní nohy. Byli to Alex Weissberg a jeho manželka a měli v mém životě sehrát důležitou úlohu.

Eva, překvapivě krásná dívka, byla malířkou a designérkou keramiky. Znal jsem ji od dětství a vystupuje v knize *Bůh, který selhal* jako Eva a jinde pod pseudonymem. Alex byl fyzik a člen Komunistické strany Rakouska. Poprvé jsem se s ním setkal v Evině ateliéru v Berlíně, ještě předtím, než se vzali a odjeli do Sovětského svazu, kde ho čekala důležitá výzkumná práce. Neměl jsem tehdy tušení, že do Ruska zamíří za mnohaletým vězením a trápením ani že

Eva má z vlastních tragických zkušeností dodat podkladový materiál mé budoucí knihy *Tma o polednách*. V předmluvě k Alexově autobiografické knize *Spiknutí mlčen?* jsem popsal naše první setkání:

Alex na první dojem působil jako prosperující a žoviální obchodník s kulatým obličejem, živými gesty, s velkou chutí vyprávět veselé historky a zvláštní zálibou ve sladkostech – ležely tam tácky s bonbony, které roztržitě hltal po hrstech. Nechápal jsem, co Eva na tom chlapíkovi vidí, dokud ostatní hosté neodešli – dostali jsme se do hádky o některé jemnější body marxistické teorie. A Alex měl najednou zúžené pronikavé oči, opustily ho všechny stopy humoru a dialekticky mě rozsekal na kaši. Hádal se jasně, výstředně a neúnavně a nespokojil se s tím, že protivníka srazil, ale bušil do něj dál. Za chvíli byl zase veselý a žoviální.

Tím, co mu umožnilo vydržet (vyšetřování GPU), byla jeho velká fyzická a mentální odolnost – vlastnost, díky níž se dokázal rychle zotavit a byl schopen zdánlivě nekončících fyzických i mentálních návratů; určitá hroší kůže a dobře naladěná nevšímavost; nezlomný optimismus a jisté samolibé uspokojení v situacích, kdy naskakuje husí kůže.

Prakticky všichni mí středoevropští přátelé zažili různé drsné věci ve věznicích a koncentračních táborech. Neznám ani jednoho, který by se po třech letech v rukou GPU a pěti letech pronásledování gestapem vynořil fyzicky a mentálně tak nezjizven a těšil se z nejlepšího z možných světů, jako Alexander Weissberg-Cybulski. Vypadal jako prosperující obchodník, když jsem ho viděl poprvé před dvaceti lety, ještě předtím, než se nám zřítíla střecha nad hlavami; a stále vypadá jako prosperující

---

⁷ Londýn a New York, 1952.

obchodník s živými gesty a zálibou ve vídeňských kavárenských historkách, cumlající pralinky anebo svůj oblíbený turecký med.

Mou představu o Rusku zcela formovala sovětská propaganda. Byl to obraz jakési super-Ameriky zapojené do nejgigantičtějšího podniku v dějinách, bzučící aktivitou, výkonností a nadšením. Heslem první pětiletky bylo „dohnat a předejít“ Západ a tato úloha byla splněna za čtyři roky místo za pět. Na hranicích jsem „přestoupil do vlaku do jedenadvacátého století“, jak slibovalo jiné heslo.

Několik běžných příhod z té cesty se mi živě rýsuje ještě po dvaceti letech. Především celní prohlídka v Šepetovce, což byla zastávka na hranicích. Jako zahraniční zpravodaj jsem prošel pohraničními kontrolami skoro ve všech evropských a několika orientálních zemích, ale celní prohlídka v Šepetovce se od všech předchozích zkušeností lišila. Sovětští celníci si nevedli podle zavedené rutiny, která velela strčit ruce do kufru a projet jimi po stranách a po dně nebo vytáhnout několik předmětů a zblízka si je prohlédnout. Úplně vybalili obsah každého zavazadla každého cestujícího a rozložili ho po přepážkách a na špinavou podlahu. Rozbalili každý předmět zabalený v papíře, otevřeli každou krabičku bonbonů a manžetových knoflíčků, prozkoumali každou knihu a potištěný papír. Pak to všechno zase zabalili. Trvalo to půl dne. Mezitím cestující nemohli nastupovat do vlaku, který stál na zastávce: v prázdných kupé se prováděla stejně pozorná prohlídka.

Většina cestujících ve vlaku byli Rusové a většinu obsahu jejich zavazadel tvořilo jídlo. Na špinavé podlaze celnice a na přepážkách se vršily metráky cukru, čaje, másla, klobás, sádla, sušenek a konzerv všeho druhu. Překvapil mě pohled na tváře celníků, když s těmi potravinami zacházeli.